

Subject Area
Basic Training
Education

Year: 2022
Vol: 8
Issue: 95
PP: 611-619

Arrival
28 December 2021
Published

28 February 2022
Article ID Number
3861
Article Serial Number
10

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.26449/sssj.3861>

How to Cite This Article

Ersay, E. & Koca, A. (2022). "60-72 Aylık Erken Çocukluk Dönemindeki Çocukların Empati Becerilerinin İncelenmesi"

International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:95; pp:611-619



Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

60-72 Aylık Erken Çocukluk Dönemindeki Çocukların Empati Becerilerinin İncelenmesi

Investigating Empathy Skills of Children in Early Childhood (Aged 60-72 Months Old)

Ebru ERSAY¹  Ayşenur KOCA² 

¹ Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Ankara/Türkiye

² Uzm., Ayşe Bayram Anaokulu, Şanlıurfa/Türkiye

ÖZET

Erken çocukluk dönemi çocukların duygusal yeterlilik becerilerinden biri olan empatinin gelişmesi için önemli bir zamandır. Empatik becerileri gelişmiş çocukların kendi kendilerini kontrol kapasiteleri ile prososyal davranış sergileme seviyelerinin yüksek, daha çok yardımsever ve daha az saldırgan oldukları bilinmektedir. Bu araştırmanın amacı, 60-72 aylık okul öncesi dönem çocuklarının empati becerilerini farklı değişkenler açısından incelemektir. Bu çalışmada normal gelişim gösteren, özel gereksinimi olmayan ve Türkçe'yi yeterli düzeyde konuşan çocuklara ulaşabilmek için amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2018-2019 eğitim-öğretim yılları arasında Şanlıurfa ilinin Viranşehir ve Siverek ilçelerinde MEB'e bağlı okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 60-72 aylık 157 çocuk (79'u kız, 78'i erkek) oluşturmaktadır. Araştırmada çocukların demografik özelliklerini belirlemek için "Kişisel Bilgi Formu" ve empati becerilerini belirlemek için "Çocuklar için Empati Ölçeği (ÇEMÖ)" kullanılmıştır. Çocukların empati düzeyi ile yaşları arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiş, aşamalı çoklu regresyon analizi sonuçları da bunu desteklemiştir. Anne eğitim durumu lise ve üstü olan çocukların empati becerileri annesi ilkököl terk ya da hiç okula gitmemiş çocukların empati becerilerinden anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca çocukların empati becerilerinin cinsiyetlerine göre değişmediği de bulgular arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Erken çocukluk dönemi, empati becerisi

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate empathy skills of 60-72 months old children and to reveal the factors that may be effective on this skill. In this study, purposeful sampling method was used in order to reach children who speak Turkish adequately, with normal development, without any disability. The sample of the study consists of 157 preschool children (79 girls, 78 boys of 60-72 months old, mean age was 67.96 months) attending preschool education settings in Viranşehir and Siverek districts of Şanlıurfa province. "Personal Information Form" was used to determine the demographic characteristics and Empathy Scale for Children (ESC) was used to determine empathy skills of children. The data collection process was required to work with face to face with children. As a result of the analyzes, it was found that there was a positive relationship between empathy skills and children's age. Empathy skills of children with maternal education level of high school and above were significantly higher than those of children whose mother had dropped out of primary school or never attended school. In addition, children's empathy skills were not changed significantly according to their sex.

Key Words: Early childhood, empathy skill

1. GİRİŞ

Empati ile ilgili literatüre bakıldığında tanımların bazılarının duygu boyutuna, bazılarının ise biliş boyutuna ağırlık verdiği görülmektedir. Hogan (1969) empati kavramını bir başkasının durumunu veya zihinsel durumunu entelektüel veya yaratıcı bir şekilde kavramak olarak tanımlamıştır. Dökmen (1994) ise empatiyi kişinin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak onun duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlama olarak tanımlamıştır. Benzer şekilde Goleman (2006) empatiyi diğer insanların duygusal yapısını anlama, özellikle karar verirken başkalarının duygularını dikkate alma ve insanlara duygusal tepkilerine göre davranma becerisi olarak tanımlamıştır. Bu tanımların ortak noktası olarak empatide bilişsel sürece yapılan vurgu gösterilebilir. Hoffman (2001) ise empatiyi "kendi durumundan daha çok başkasının kine daha uygun bir duygusal tepki ve başkaları için insan kaygısının kıvılcımı, sosyal hayatı mümkün kılan tutkal" olarak tanımlamıştır. Yine benzer şekilde Eisenberg (2000) empatiyi, başkalarının duygusal durumundan ya da durumun anlaşılmasından ya da kavranmasından kaynaklanan ve diğer kişinin hissettiği ya da hissetmesi beklenen duyguya benzer bir duygusal tepki olarak tanımlamıştır. Bu tanımların odak noktası ise empatinin duygusal bir tepki içermesi gerektiği vurgusudur.

Empati üzerine yapılan araştırmaların bir kısmı empatinin duygusal yeterliliğin altında geliştirilebilir bir beceri olduğunu ve evrensel bir gelişim aşaması sergilediğini göstermektedir (Hoffman, 1989; Saarni, 2000). Poole, Miller ve Church (2005)'e göre empati kapasitesiyle doğmasına rağmen, çocuklar büyüdükçe ve geliştikçe daha empatik olmayı öğrenebilirler. Bu öğrenme sürecinde ilk olarak, erken çocukluk dönemindeki çocuğun kendi duygularına - başkalarının duygularına yönelik bir sıçrama tahtası olarak- odaklanmak önemlidir. Benzer şekilde Hoffman (1989) empatik eğilimlerin değişmez olmadığını, empatinin öğrenilebileceğini ayrıca bilişsel süreçlerden

kaynaklansa da empatinin duygusal bir tepki içerdiğinden dolayı bilişsel süreçlerden farklı olduğunu vurgulamıştır. Bilişsel ve sinir bilimi araştırmalarına dayanarak, empatinin kültürler arasında benzer bir şekilde geliştiği; değer biçme, perspektif alma gibi bilişsel mekanizmaların da empati geliştirmede gerekli olduğu savunulmaktadır (Eisenberg & Morris, 2001). Üst düzey bilişsel seviyenin empati için yeterli olmadığını altını çizen Strayer (1987), kişinin kendisini diğer kişinin yerine koymasının önemli olduğunu ancak empatinin duygusal yönünün daha önemli olduğunu vurgular.

Hoffman (1988) çocukların tüm yaşlarda empatik tepki verebileceklerini ancak diğer kişilerin durumlarına verecekleri tepkilerin bilişsel gelişimlerine göre değiştiğini vurgulamaktadır. Erken çocukluk döneminde çocuklar çeşitli duyguları oldukça iyi anlarlar ve herkesin duyguları olduğunu bilirler. Zahn-Waxler ve Radke-Yarrow (1990) çocukların 2 yaşından itibaren, (a) basitçe, başkalarının fiziksel ve psikolojik durumlarını yorumlamada bilişsel kapasite, (b) diğerlerinin durumunu etkili bir şekilde deneyimleme amaçlı duygusal kapasite ve (c) başkalarında rahatsızlığı hafifletme girişimlerine imkan veren davranış repertuarı gösterdiklerini belirtmektedir. Üç yaşındaki çocuklar başkalarının duygularını tanıyabilir, duygusal ifadelerine ve beden diline çok basit, şefkatli bir şekilde yanıt vererek duygusal destek sunabilirler. Dört yaşına gelindiğinde, çocuklar olayları başkalarının bakış açısından görme kapasitesi göstermeye başlarlar ve empatik davranışları belirgindir. Başkalarının duygularını tanıyarak ve empati kurarak yanıt verebilir, onların kendilerini daha iyi hissetmeleri için çözüm sunabilirler. Beş ve 6 yaşındaki çocuklar, kendi duygularını ifade etmelerine ve başkalarının duygularını dinlemelerine izin veren bir “duygu kelime hazinesi” oluştururlar. Dinleme ve kendini ifade etme empatinin temel bileşenleridir. Bu iki temel beceri sayesinde çocuklar kendileri ve diğerleri arasındaki farklılıkları fark edebilmeyi ve kabul edebilmeyi öğrenirler. Herkesin kendisiyle aynı düşünmediğini ve hissetmediğini fark ederler (Poole, Miller & Church, 2005).

Yapılan araştırmalarda empati becerisi gelişmiş çocukların bir yaşından itibaren duygusal tepkilerinin, kendi kendilerini kontrol kapasitelerinin ve içsel bir motivasyon ile prososyal davranış sergileme seviyelerinin empati beceri düzeyi düşük olanlara göre daha yüksek olduğu (Miller & De Haar, 1997), ahlaki yargılarının gelişmiş olduğu, daha az saldırganlık gösterdikleri ve daha çok yardımsever oldukları (Ersoy & Köşger, 2016) bulunmuştur. Alan yazına dayanarak empati becerisindeki yeterliliklerinin çocukların çok farklı alanlardaki gelişimini etkileyebildiği bu nedenle bu becerinin erken yaşta desteklenmesi ve geliştirilmesinin çocuklar için önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırma ile erken çocukluk eğitime devam eden çocukların empati becerilerinin değerlendirilmesi ve bulgulara dayalı bu beceriyi destekleyici önerilerde bulunmak amaçlanmıştır.

2. YÖNTEM

Bu araştırma 60-72 aylık erken çocukluk dönemindeki çocukların empati becerilerini belirleme ve farklı değişkenler açısından incelemeyi hedefleyen, ilişkisel tarama modelinde bir çalışmadır. İlişkisel tarama modelleri, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ya da değişim derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 2002).

2.1. Çalışma Grubu

Bu çalışma 2018-2019 eğitim-öğretim yılları arasında Şanlıurfa ilinin merkeze bağlı olmayan iki ilçesinde MEB'e bağlı okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 60-72 aylık çocuklarla gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmanın çalışma grubunun oluşturulurken, normal gelişim gösteren, herhangi bir özel gereksinimi olmayan ve Türkçe'yi yeterli düzeyde konuşabilen çocuklara ulaşmak için amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme, bir örneğin temsil edici olup olmadığını belirlemede ya da kümeyi temsil edici birimleri kararlaştırmada belirli bir yargı ya da amacın güdüldüğü örnekleme yöntemidir (Arıkan, 2011). Bu çalışma 60-72 aylık 157 erken çocukluk dönemindeki çocuk (79'u kız, 78'i erkek) ile yapılmıştır.

Bu çalışmaya Viranşehir ilçe merkezinden 106 çocuk (% 67,5) ve Siverek ilçe merkezinden 51 çocuk (% 32,5) katılmıştır. Araştırmaya katılan çocukların doğum sırasına bakıldığında 54'ünün (% 34,4) ilk çocuk, 43'ünün (% 27,4) ikinci çocuk, 28'inin (% 17,8) üçüncü çocuk ve 32'sinin (% 20,4) dördüncü ve daha sonra doğan çocuk olduğu görülmektedir. Çocukların annelerinin eğitim durumlarına bakıldığında 37'sinin (% 23,6) okuma yazma bilmediği, 18'inin (% 11,5) okuma yazma bildiği, 46'sının (% 29,3) ilköğretim mezunu, 23'ünün (% 14,6) ortaokul mezunu, 24'ünün (% 15,3) lise mezunu, 3'ünün (% 1,9) ön lisans mezunu, 4'ünün (% 2,5) lisans mezunu olduğu, 1'inin (% 0,6) eğitim durumu için diğer (yüksek lisans) seçeneğini belirttiği, 1'inin (% 0,6) ise eğitim durumunu belirtmediği görülmektedir. Babaların eğitim durumlarına bakıldığında ise 4'ünün (% 2,5) okuma yazma bilmediği, 20'sinin (% 12,7) okuma yazma bildiği, 45'inin (% 28,7) ilköğretim mezunu, 27'sinin (% 17,2) ortaokul mezunu, 39'unun (% 24,8) lise mezunu, 10'unun (% 6,4) ön lisans mezunu, 11'inin (% 7,0) lisans mezunu olduğu, 1'inin (% 0,6) ise eğitim durumunu belirtmediği görülmektedir. Annelerin çalışma durumlarına bakıldığında 144'ünün (% 91,7) çalışmadığı ve iş aramadığı, 4'ünün (% 2,5) çalışmadığı ve iş aradığı, 9'unun (% 5,7) çalıştığı görülmektedir. Babaların çalışma durumlarına bakıldığında ise 6'sının (% 3,8) çalışmadığı ve iş aramadığı, 16'sının (% 10,2)

çalışmadığı ve iş aradığı, 135'inin (% 86,0) çalıştığı görülmektedir. Çocukların ebeveynlerinin medeni durumuna bakıldığında 152'sinin (% 96,8) evli ve birlikte yaşadığı, 4'ünün (% 2,5) evli ama ayrı yaşadığı, 1'inin (% 0,6) ise eş vefatı yaşadığı görülmektedir.

Aile yapısına bakıldığında ise 19'unun (%12,1) geniş aileye sahip olduğu, 134'ünün (% 85,4) çekirdek aileye sahip olduğu ve 4'ünün (% 2,5) aile yapısını belirtmediği görülmektedir. Araştırmaya katılan çocukların aile ekonomik durumları incelendiğinde 9'unun (%5,7) çok düşük, 28'inin (%17,8) düşük, 94'ünün (% 59,9) orta, 26'sının (% 16,6) iyi ekonomik duruma sahip olduğu görülmektedir.

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada 60-72 aylık erken çocukluk dönemindeki çocuklarının demografik özelliklerini belirlemek için araştırmacılar tarafından geliştirilen "Kişisel Bilgi Formu" ve empati becerilerini belirlemek için "Çocuklar için Empati Ölçeği (ÇEMÖ)" kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu

Bu formda çocuklar için yaş, cinsiyet, kardeş sayısı, doğum sırası değişkenlerine; aileleri için yaş, medeni durum, aile yapısı, eğitim durumu, çalışma durumu ve ekonomik durum değişkenlerine yer verilmiştir.

Çocuklar için Empati Ölçeği (ÇEMÖ)

Çocuklar için Empati Ölçeği (ÇEMÖ), çocukların empati becerilerinin belirlenebilmesi amacıyla Köksal Akyol ve Aslan (2014) tarafından geliştirilen bir ölçme aracıdır. Dört temel duyguya (mutluluk, üzüntü, kızgınlık ve korku) yönelik durum kartlarını ve yüz ifadelerinin olduğu yardımcı kartları içermektedir. Ölçek uygulanırken her bir çocukla bireysel olarak görüşülmektedir. Asıl ölçek maddelerindeki her bir resimde, ana karakterin (örneğin, 1. resimde doğum günü kutlanan kız çocuğu) yüz ifadesi bulunmamaktadır. Araştırmacı çocuğa resimdeki durum hakkında kısa bir açıklama yaparak ("Bu çocuk arkadaşlarıyla birlikte doğum gününü kutluyor" gibi) çocuktan resimde bulunan ana karakterin hissettiği duyguyu tahmin etmesini ister. Puanlama aşamasında ölçek maddeleri için çocuğun söylediği her doğru yanıt "1" puanla değerlendirilir. Araştırmaya katılan çocukların ölçekten alabileceği puan aralığı 0-12 arasındadır. Çocuklar için Empati Ölçeği'nin içerik geçerliliği için uzman görüşüne başvurulmuş, yapı geçerliliği için farklı yaş gruplarının empati puanları üzerinde varyans analizi yapılmıştır. Ölçeğin öğelerini seçmek amacıyla teorik ve araştırmaya dayalı literatür gözden geçirilerek, empatik becerilerin test edilmesi için kullanılan diğer araçlardaki videolar, resimler ve slaytlar incelenmiştir. Ayrıca çocuklar için mutlu, üzgün, öfkeli ya da korkmuş durumları bulmak amacıyla çocuk gelişimi uzmanları, okul öncesi öğretmenleri ve veliler ile görüşmeler yapılmıştır. Resimler daha sonra 21 uzmanın incelemesine sunulmuştur. Uzmanlar resimlerin kullanımını ve çocuklara kullanılacak olan talimatların ifadesini onaylamışlardır. Yapılan analizler ölçek puanlarının yaşla birlikte arttığını göstermiş, bu paralel artış da ölçeğin geçerliliğinin bir göstergesi olarak kabul edilmiştir. Ölçeğin güvenilirliği, iç tutarlılık ve test tekrar test güvenilirlik katsayıları kullanılarak test edilmiştir. Ölçeğin iç tutarlılık güvenilirliği için KR-20 alfa değeri .70, test tekrar test korelasyon katsayısı .89 olarak bulunmuştur (Köksal Akyol & Aslan, 2014). Bu araştırmada ise cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .51 olarak bulunmuştur.

2.2. Verilerin Analizi

Bu çalışmada elde edilen veriler SPSS paket istatistik programında kategorik değişkenlerden iki faktörlü olan değişkenlerde İlişkisiz Örneklem için T-Testi, ikiden fazla faktöre sahip kategorik değişkenlerde ise İlişkisiz Örneklem için Tek Faktörlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılarak analiz edilmiştir. Ayrıca ilişkili değişkenlerin çocuğun empati becerisini açıklamadaki rolünün incelenmesi amacıyla Aşamalı Çoklu Regresyon Analizi uygulanmıştır.

3. BULGULAR

Tablo 1. Çocuklar İçin Empati Ölçeği (ÇEMÖ)'nin standart sapma ve ortalama değerleri

	α	En düşük	En yüksek	\bar{X}	SS	Çarpıklık	Basıklık
Empati ölçeği	,51	3,00	12,00	8,77	1,86	-,25	-,17

Çalışmaya katılan çocukların empati ölçeğinden aldıkları değerlerin ortalaması 8,77 standart sapması 1,86 olarak bulunmuştur. Çarpıklık ve basıklık değerlerine bakarak empati ölçeğinden alınan değerlerin normal dağılım gösterdiği söylenebilir.

Yapılan pearson korelasyon analizi sonuçlarına göre çocukların empati ölçek değerleri ile yaşları arasında pozitif yönde, düşük düzeyde bir ilişki olduğu bulunmuştur ($r=.30$; $p<.01$). Yani çocukların yaşları arttıkça, empati

becerileri de artmaktadır. Çocukların empati ölçek değerleri ile çocukların kardeş sayısı ($r=,01$; $p>,05$), anne yaşı ($r=,04$; $p>,05$) ve baba yaşı ($r= -,006$; $p>,05$) arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Çocukların empati ölçek puanlarının cinsiyetlerine göre değişip değişmediğini incelemek amacıyla ilişkisiz örneklem için t-testi analizi yapılmıştır. Çocukların empati puanlarının cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur, $t(155)=,60$; $p>,05$. Yani bu çalışmada çocukların empati puanları kız ($\bar{X}=8,86$) veya erkek ($\bar{X}=8,67$) olma durumuna göre farklılık göstermemiştir.

Çocukların empati ölçek puanlarının aile yapısına göre değişip değişmediğini incelemek amacıyla ilişkisiz örneklem için t-testi analizi yapılmış ve analiz sonucunda anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur, $t(151)=,47$; $p>,05$. Yani bu çalışmada çocukların empati puanları geniş aileye ($\bar{X}=8,57$) sahip olma veya çekirdek aileye ($\bar{X}=8,79$) sahip olma durumuna göre farklılık göstermemiştir.

Çocukların empati ölçek puanlarının baba çalışma durumuna göre değişip değişmediğini incelemek amacıyla ilişkisiz örneklem için t-testi analizi yapılmış ve analiz sonucunda anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur, $t(155)=,73$; $p>,05$. Yani bu çalışmada çocukların empati puanları babanın çalışmama ($\bar{X}=8,50$) veya çalışma ($\bar{X}=8,81$) durumuna göre farklılık göstermemiştir.

Tablo 2. Çocuklar İçin Empati Ölçeği (CEMÖ) Puanlarının Anne Eğitim Durumuna Göre ANOVA Sonuçları

	N	\bar{X}	SS	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
İlkokul terk ya da hiç okula gitmemiş	55	8,23	1,98						
İlkokul mezunu	46	8,86	1,49	Gruplar arası	28,56	3	9,52	2,82	,04*
Ortaokul mezunu	23	9,13	1,98	Gruplar içi	508,52	151	3,36		
Lise ve üstü	31	9,32	1,90						

* $p<,05$

Tablo 2 incelendiğinde, anne eğitim durumuna göre çocukların empati puanları anlamlı farklılık göstermektedir, $F(3, 151) = 2,82$; $p<,05$. İstatistiksel olarak farkın hangi gruplar arasında olduğunu anlamak amacıyla yapılan Tukey HSD posthoc testine göre, anne eğitim durumu lise ve üstü olan ($\bar{X}=9,32$) çocukların empati puanları annesi ilkökul terk ya da hiç okula gitmemiş çocukların empati puanlarından ($\bar{X}=8,23$) anlamlı olarak daha yüksektir.

Tablo 3. Çocuklar İçin Empati Ölçeği (CEMÖ) Puanlarının Baba Eğitim Durumuna Göre ANOVA Sonuçları

	N	\bar{X}	SS	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
İlkokul terk ya da hiç okula gitmemiş	24	8,50	1,97						
İlkokul mezunu	45	8,37	1,74	Gruplar arası	19,74	3	6,58	1,92	,13
Ortaokul mezunu	27	8,77	2,06	Gruplar içi	518,84	152	3,41		
Lise ve üstü	60	9,20	1,76						

Tablo 3'e bakıldığında, çocukların empati puanları arasında baba eğitim durumu bakımından anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir, $F(3, 152) = 1,92$; $p>,05$. Diğer bir ifadeyle, çocukların empati puanları, baba eğitim durumuna bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmemektedir.

Çocukların empati ölçek puanlarının doğum sırasına göre değişip değişmediğini incelemek amacıyla ilişkisiz örneklem için tek faktörlü varyans analizi (ANOVA) yapılmış ve analiz sonucunda çocukların empati puanları arasında doğum sırası bakımından anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur, $F(3, 153) = 1,69$; $p>,05$. Diğer bir ifadeyle bu çalışmada, çocukların empati puanları, doğum sırasının ilk çocuk ($\bar{X}=8,74$), ikinci çocuk ($\bar{X}=8,90$), üçüncü çocuk ($\bar{X}=8,14$) ya da dördüncü çocuk ve üstü ($\bar{X}=9,18$) olmasına bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmemektedir.

Çocukların empati ölçek puanlarının aile ekonomik durumuna göre değişip değişmediğini incelemek amacıyla ilişkisiz örneklem için tek faktörlü varyans analizi (ANOVA) yapılmış ve analiz sonucunda çocukların empati puanları arasında aile ekonomik durumu bakımından anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur, $F(3, 153) = 1,63$; $p>,05$. Diğer bir ifadeyle bu çalışmada, çocukların empati puanları, aile ekonomik durumunun çok düşük ($\bar{X}=7,55$), düşük ($\bar{X}=8,67$), orta ($\bar{X}=8,81$) ya da iyi ($\bar{X}=9,11$) olmasına bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmemektedir.

Tablo 4. Çocuğun Empati Becerisini Açıklayan Değişkenlerin İncelenmesine Yönelik Aşamalı Çoklu Regresyon Sonuçları

Değişken	B	S.H.	B	T	P
Sabit	1,26	2,01		,63	,53
Çocuk yaşı	,11	,03	,30	3,75	,00*
R = ,30	R ² = ,09	F(1, 140) = 14,08	p = ,00*	*p < ,05	

Tablo 4 incelendiğinde, aşamalı çoklu doğrusal regresyon sonucunda çocukların empati becerisi ile ilişkili bulunan değişkenlerden anne eğitim durumunun modele alınmadığı, modele tek değişkenin (çocuk yaşı) alındığı görülmektedir. Çocukların empati becerileri üzerinde çocuk yaşı değişkeni istatistiksel olarak anlamlı (p<,05) bir yordayıcı değişkendir. Çocuk yaşı değişkeni çocuğun empati becerisindeki toplam varyansın yaklaşık %9'unu açıklamaktadır. Çocuk empati becerisi ve çocuk yaşı değişkeni için regresyon katsayısının ,11 olduğu görülmektedir. Buna göre, çocuk yaşı değişkenindeki bir birimlik artışın çocukların empati becerilerinde ,11 birimlik bir artışa neden olduğu söylenebilir. Diğer bir deyişle, çocukların yaşı arttıkça empati becerileri artmaktadır.

3.1. Ölçek Maddelerine İlişkin Bulgular

Veri toplama aşamasında ölçek maddelerine verilen yanıtların dökümü incelenmiş ve sonuçlar aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 5. Çocuklar İçin Empati Ölçeği (ÇEMÖ) Maddelerine Verilen Yanıtlar

	Mutlu	Üzgün	Kızgın	Korkmuş	Şaşkın
Madde 1	149*	2	4	2	-
Madde 2	-	139*	14	4	-
Madde 3	-	36	97*	24	-
Madde 4	-	17	12	127*	1
Madde 5	136*	11	7	3	-
Madde 6	-	140*	15	2	-
Madde 7	-	86	64*	7	-
Madde 8	-	68	14	74*	1
Madde 9	155*	2	-	-	-
Madde 10	-	140*	16	1	-
Madde 11	-	69	82*	6	-
Madde 12	-	76	6	74*	1

*Beklenen yanıt

Madde 1: Bu çocuk arkadaşlarıyla birlikte doğum gününü kutluyor. Sence bu çocuk ne hissediyordur? sorusuna verilen yanıtlara bakıldığında araştırmaya katılan çocukların 149'u "mutlu" 4'ü "kızgın" 2'si "üzgün" 2'si "korkmuş" yanıtını vermiştir. Yani bu soruya çocukların (N=157) 149'undan beklenen yanıt, 8'inden ise diğer yanıtlar gelmiştir.

Madde 2: Bu çocuğun en sevdiği oyuncasının bacağı kopmuş. Sence bu çocuk ne hissediyordur? sorusuna verilen yanıtlara bakıldığında araştırmaya katılan çocukların 139'u "üzgün" 14'ü "kızgın" 4'ü "korkmuş" yanıtını vermiştir. Yani bu soruya çocukların (N=157) 139'undan beklenen yanıt, 18'inden ise diğer yanıtlar gelmiştir.

Madde 3: Arkadaşı bu çocuğun saçını çekiyor. Sence bu çocuk (saçı çekilen) ne hissediyordur? sorusuna verilen yanıtlara bakıldığında araştırmaya katılan çocukların 97'si "kızgın" 36'sı "üzgün" 24'ü "korkmuş" yanıtını vermiştir. Yani bu soruya çocukların (N=157) 97'sinden beklenen yanıt, 60'ından ise diğer yanıtlar gelmiştir.

Madde 4: Bu köpek çocuğa doğru saldırgan bir şekilde havlıyor. Sence bu çocuk ne hissediyordur? sorusuna verilen yanıtlara bakıldığında araştırmaya katılan çocukların 127'si "korkmuş" 17'si "üzgün" 12'si "kızgın" 1'i "şaşkın" yanıtını vermiştir. Yani bu soruya çocukların (N=157) 127'sinden beklenen yanıt, 30'undan ise diğer yanıtlar gelmiştir.

Madde 5: Annesi bu çocuğa çok sevdiği bir hikâye anlatıyor. Sence bu çocuk ne hissediyordur? sorusuna verilen yanıtlara bakıldığında araştırmaya katılan çocukların 136'sı "mutlu" 11'i "üzgün" 7'si "kızgın" 3'ü "korkmuş" yanıtını vermiştir. Yani bu soruya çocukların (N=157) 136'sından beklenen yanıt, 21'inden ise diğer yanıtlar gelmiştir.

Madde 6: Bu çocuğun arkadaşları onun en sevdiği oyunu oynuyorlar. Ama onu oyunlarına almak istemiyorlar. Sence bu çocuk ne hissediyordur? sorusuna verilen yanıtlara bakıldığında araştırmaya katılan çocukların 140'ı "üzgün" 15'i "kızgın" 2'si "korkmuş" yanıtını vermiştir. Yani bu soruya çocukların (N=157) 140'ından beklenen yanıt, 17'sinden ise diğer yanıtlar gelmiştir.

Madde 7: Bu çocuğun yaptığı resmi arkadaşı bilerek yırtıyor. Sence bu çocuk (resmi yırtılan) ne hissediyordur? sorusuna verilen yanıtlara bakıldığında araştırmaya katılan çocukların 64'ü "kızgın" 86'sı "üzgün" 7'si "korkmuş"

yanıtını vermiştir. Yani bu soruya çocukların (N=157) 64'ünden beklenen yanıt, 93'ünden ise diğer yanıtlar gelmiştir.

Madde 8: Bu çocuğun topu yola kaçmış. Tam topu alacakken hızla bir arabanın üzerine doğru geldiğini görüyor. Sence bu çocuk ne hissediyordu? sorusuna verilen yanıtla bakıldığında araştırmaya katılan çocukların 74'ü "korkmuş" 68'i "üzgün" 14'ü "kızgın" 1'i "şaşkın" yanıtını vermiştir. Yani bu soruya çocukların (N=157) 74'ünden beklenen yanıt, 83'ünden ise diğer yanıtlar gelmiştir.

Madde 9: Bu çocuğun arkadaşı ona bir hediye almış. Sence bu çocuk (hediye verilen) ne hissediyordu? sorusuna araştırmaya katılan çocuklardan 155'i "mutlu" 2'si "üzgün" yanıtını vermiştir. Yani bu soruya çocukların (N=157) 155'inden beklenen yanıt, 2'sinden ise diğer yanıt gelmiştir.

Madde 10: Bu çocuk dondurma yemeyi çok seviyor. Ama dondurmasını yere düşürmüş. Sence ne hissediyordu? sorusuna verilen yanıtla bakıldığında araştırmaya katılan çocukların 140'ı "üzgün" 16'sı "kızgın" 1'i "korkmuş" yanıtını vermiştir. Yani bu soruya çocukların (N=157) 140'ından beklenen yanıt, 17'sinden ise diğer yanıtlar gelmiştir.

Madde 11: Arkadaşı zorla bu çocuğun oyuncasını elinden almaya çalışıyor. Sence bu çocuk (oyuncağı alınmaya çalışılan) ne hissediyordu? sorusuna verilen yanıtla bakıldığında araştırmaya katılan çocukların 82'si "kızgın" 69'u "üzgün" 6'sı "korkmuş" yanıtını vermiştir. Yani bu soruya çocukların (N=157) 82'sinden beklenen yanıt, 75'inden ise diğer yanıtlar gelmiştir.

Madde 12: Bu çocuk bisikletten düşmek üzere. Sence ne hissediyordu? sorusuna verilen yanıtla bakıldığında araştırmaya katılan çocukların 74'ü "korkmuş" 76'sı "üzgün" 6'sı "kızgın" 1'i "şaşkın" yanıtını vermiştir. Yani bu soruya çocukların (N=157) 74'ünden beklenen yanıt, 83'ünden ise diğer yanıtlar gelmiştir.

Duygu kategorilerine yönelik sorulan sorulara çocukların verdikleri yanıtla incelendiğinde en çok hata yapılan duygudan en az hata yapılanına göre sıralama kızgınlık, korku, üzüntü ve mutluluk şeklinde olmaktadır. Ayrıca yapılan bireysel görüşmeler sırasında en çok karıştırılan iki duygunun üzüntü ve kızgınlık olduğu görülmüştür.

4. SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırmanın regresyon analizi sonuçlarında çocuk yaşı değişkeni çocukların empati becerilerinde anlamlı yordayıcı bir değişken olarak tespit edilmiştir. Mevcut araştırmanın örneklem grubundaki yaş aralığının (60-72) darlığı düşünüldüğünde böyle bir sonucun bulunması çocukların empati becerilerinin bu yaş aralığında önemli bir değişim gösterdiğini göstermektedir. Ayrıca bu bulgulardan hareketle çocukların empati becerilerinin yaşla birlikte hızlı bir gelişim gösterdiği sonucuna ulaşılabilir. Zahn-Waxler vd. (1992) araştırmalarında yaşla birlikte empati becerisinin arttığını ortaya koymuşlardır. Mark vd. (2002) ise kız çocuklarında 16 aydan 22 aya kadar annenin sıkıntısı için empatik kaygının arttığını, yabancıya olan empatinin ise azaldığını bulmuşlardır. Ayrıca empati ile ilişkili davranışlara yönelik olarak Gurthrie vd. (1997) sıkıntılı film sırasında bakıştan kaçınma davranışının, Zahn-Waxler vd. (1983) empatik bir motivasyonla yapılan prososyal davranışların çocuklarda yaşla birlikte arttığını belirtmişlerdir. Ayrıca Cotton (1992) empatinin yaşla birlikte arttığını bulmuştur. Tüm bu çalışmalarla birlikte, literatürde yaş bakımından çocuğun empati becerisinin anlamlı bir farklılık göstermediğini belirten çalışmalar da mevcuttur. Eisenberg vd. (1996) empatiye ilişkin duygusal yanıt verme ve durumsal sıkıntı ölçütleri açısından önemli yaş farklılıkları bulamamıştır. Akaydın ve Akduman (2016) ise okul öncesi eğitimi alan 60 ay ve üzeri çocukların empatik becerilerine ilişkin ortalamalarında yaşın anlamlı bir farklılık yaratmadığını bulmuştur.

Araştırmadan elde edilen başka bir bulgu anne eğitim durumu lise ve üstü olan çocukların empati puanının, annesi ilkököl terk ya da hiç okula gitmemiş çocuklardan daha yüksek olduğudur. Taner-Derman (2013) yaptığı araştırmada anlamlı bir fark olmamakla birlikte, annesi yüksek lisans mezunu olan çocukların ve babası doktora mezunu olan çocukların empati beceri düzeylerinin daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Özer (2016)'in yaptığı araştırmada ise çocukların empati becerisinde anne eğitim durumu açısından anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Araştırma sonuçlarındaki bu farklılık annenin çocuğa karşı tutum ve davranışlarından, gösterdiği rol modelinden kaynaklanabilir. Eğitim düzeyi yüksek anneler empati becerisinin önemini farkında olup, bilinçli bir şekilde çocuklarını bu beceri yönünden destekleyebilirler ya da daha fazla empatik davranış göstererek çocuklarına karşı olumlu bir tutum ve rol modeli sergiliyor olabilirler.

Bu araştırma bulgularından bir diğeri çocukların empati becerilerinin cinsiyetlerine göre değişmemesidir. Bu bulguyu destekleyen araştırmalar (Akaydın & Akduman, 2016; Doğanay Koç & Gültekin Akduman, 2017; Ginsburg vd., 2003; Özer, 2016; Panfile & Laible, 2012) olduğu gibi desteklemeyen araştırmalar da mevcuttur. Feshbach ve Roe (1968) 6 yaş kız çocuklarının empati becerilerinin erkeklerden daha iyi olduğunu bulmuştur. Yine Hoffman (1977) empati ve ilişkili davranışlarda cinsiyet farklılıklarını incelediği çalışmada yenidoğan ve okul

öncesi dönemde kızların erkeklere göre daha empatik olduğunu bulmuştur. Zahn-Waxler vd. (1983) okul öncesi dönemden 6. Sınıf düzeyine kadar değişen çocuklarda yaptıkları çalışmada küçük bebeklerin çığlıklarına-ağlamalarına yönelik olarak kızların erkeklerden daha fazla empati gösterdiğini belirtmiştir. Eisenberg vd. (1996) okul öncesi dönemdeki kızların erkeklere göre daha sempatik olduğunu belirtmiştir. Gurthrie vd. (1997)'nin okul öncesi dönem ve birinci, ikinci, üçüncü sınıf çocuklarıyla yaptıkları çalışmasında empatiye yönelik olarak kızlar daha fazla yüz sıkıntısı sergilemiş ve daha fazla endişe ve üzüntü bildirmişlerdir. Empati becerisi bakımından çoğunlukla kızların lehine çıkan bu sonuçlar ailelerin çocuğa karşı tutumlarından, çocuk yetiştirme tarzlarındaki farklılıktan, duyguların sosyalleşme sürecindeki değişkenlerden ya da kültüre özgü duyguların ifade edilme biçimindeki farklılıktan kaynaklanıyor olabilir.

Bu çalışmada çocukların empati puanlarında kardeş sayısı, anne ve baba yaşı, aile yapısı, anne-baba çalışma durumu, baba eğitim durumu, doğum sırası, aile ekonomik durumu değişkenleri bakımından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Benzer şekilde Küçükkaragöz vd. (2011)'nin çalışmasında öğrencilerin empati becerilerinde en uzun süre yaşadığı yer, ailede kimlerle yaşadığı, kardeş sayısı ve doğum sırası bakımından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Özer (2016) de çocukların empati becerilerinde cinsiyet, kardeş sayısı, doğum sırası, anne-baba eğitim durumu açısından anlamlı bir farklılık elde edememiştir. Ancak anne ve baba yaşı değişkeni ile çocukların empati becerileri arasında negatif yönlü, düşük düzeyde, anlamlı olmayan bir ilişki tespit etmiştir. Buna göre, anne ve baba yaşı azaldıkça çocukların empati becerilerinin arttığını belirtmiştir. Taner-Derman (2013) çocuğun kardeş sayısı, doğum sırası, anne-babanın yaşı ve medeni durumunun (boşanmış olma) çocukların empati düzeylerinde anlamlı bir farklılık yaratmadığını bulmuştur. Çekirdek aileye sahip çocukların empati beceri düzeylerinin daha iyi olduğunu belirtmiştir. Ayrıca anlamlı olmamakla birlikte sosyoekonomik düzeyi iyi çocukların empati beceri düzeylerinin daha yüksek olduğunu bulmuştur.

Bu çalışmada kullanılan empati ölçeği tek boyuttan oluşmakta ve empati ölçümünde ölçekte sunulan karakterin duygusunun tanımlanmasına odaklanmaktadır. Buna ek olarak sunulan duruma ilişkin katılımcının duygusunu tanımlaması ve neden böyle hissettiğini yorumlaması empatinin daha kapsamlı ölçümü için daha yararlı olabilir. Verilen durumlardan doğru tanınması beklenen duygular detaylı incelendiğinde en az hata yapılan duygunun mutluluk, sonra üzüntü ve korku olduğu ve en çok hatanın öfke (kızgınlık) duygu durumlarında olduğu belirlenmiştir. Yapılan bireysel görüşmeler sırasında en çok karıştırılan iki duygunun üzüntü ve kızgınlık olduğu görülmüştür. Bu çalışmada empati ölçeğinin güvenilirlik katsayısı orjinal çalışmaya göre oldukça düşük bulunmuştur. Madde boyutunda araştırma grubu çocukların cevaplarının, açıklamalarının ve sundukları gerekçelerin detaylı incelenmesi araştırmacılara önemli bilgiler sunabilir.

Sonuç olarak erken çocukluk dönemi çocukların empati becerilerinin gelişmesi ve kullanılması için etkin bir zamandır. Gelişimin bu aşamasında çocuklar akranlarıyla etkileşim içerisinde olduklarından başkalarının eylemlerinin ve duygularının giderek daha fazla farkında olurlar. Kendi duygularını ve başkalarının duygularını anlayabilen ve kendi duygularını düzenleyebilen çocukların empati becerilerinin de iyi olması beklenmektedir. Bu dönemde çocukların çevresiyle kurduğu sosyal ilişkiler, yaşadıkları duygusal deneyimler, öğretmenlerin ve ebeveynlerin çocuklara gösterdikleri rol modeli ve kullandıkları duygusal dil ve rehberlik çocukların empati becerilerinin gelişiminde önemli hale gelmektedir.

5. ÖNERİLER

- ✓ Mevcut araştırmanın örneklem grubunun küçüklüğü dikkate alındığında çocukların empati becerilerine yönelik büyük örneklemlili, farklı il ve ilçeleri içeren araştırmaların yapılması önerilmektedir.
- ✓ Çocuklarda empati becerisinin doğal ya da belirli şartlar altında varlığı, zaman içindeki gelişimi ve aşamaları, gelişiminde etkili olabilecek değişkenlerin etkisinin incelenmesine yönelik gözlemsel, boylamsal ve deneysel çalışmalar yapılabilir.
- ✓ Bu çalışmada çocukların empati becerileri bireysel uygulama yoluyla ölçülmüştür. Çocukların empati becerileri farklı ölçekler kullanılarak değerlendirilebilir. Bunun yanı sıra ebeveyn ve öğretmen görüşlerine de yer verilebilir.
- ✓ Bu çalışmada anne eğitim düzeyinin çocuğun empati becerisine olumlu katkısının bulunması, aile eğitim seviyesi düşük çocukların empati becerisinin desteklenmesi için öncelikli grup olarak belirlenebileceğini düşündürmektedir. Ebeveynlere yönelik çocukların empati becerilerini nasıl destekleyebilecekleri ve önemli konularında eğitim programları planlanabilir.
- ✓ Erken çocukluk eğitimi programında empati gelişiminin desteklenmesi için gerekli kazanım sayısının artması önerilmektedir. Ayrıca çocuklarda empati becerisini destekleyen okul ortamı ve öğretmen tutumları konusunda farkındalık uyandırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akaydın, D., & Akduman, G. G. (2016). 6 yaş grubu çocukların duygusal zeka düzeyleri ile empatik becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(43), 1353-1360.
- Arıkan, R. (2011). Araştırma yöntem ve teknikleri. Nobel.
- Cotton, K. (1992). Developing empathy in children and youth. Northwest Regional Educational Laboratory.
- Doğanay Koç, E., & Gültekin Akduman, G. (2017). The analysis of the influence of mother attachment styles of children on their level of emphatic skills. *Academic Research International*, 8(2), 89-96.
- Dökmen, Ü. (1994). İletişim çatışmaları ve empati. Sistem Yayıncılık
- Eisenberg, N. (2000). Emotion, regulation, and moral development. *Annual review of psychology*, 51(1), 665-697.
- Eisenberg, N., & Morris, A. S. (2001). The origins and social significance of empathy-related responding. A review of empathy and moral development: implications for caring and justice by ML Hoffman. *Social Justice Research*, 14(1), 95-120.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., Murphy, B., Karbon, M., Smith, M., & Maszk, P. (1996). The relations of children's dispositional empathy-related responding to their emotionality, regulation, and social functioning. *Developmental Psychology*, 32, 195-209.
- Ersoy, E. G., & Köşger, F. (2016). Empati: tanımı ve önemi. *Osmangazi Tıp Dergisi*, 38(2), 9-17.
- Feshbach, N. D., & Roe, K. (1968). Empathy in six-and seven-year-olds. *Child Development*, 39(1), 133-145.
- Ginsburg, H. J., Ogletree, S. M., Silakowski, T. D., Bartels, R. D., Burk, S. L., & Turner, G. M. (2003) Young children's theories of mind about empathic and selfish motives. *Social Behavior and Personality*, 31(3), 237-243.
- Goleman, D. (2006). Emotional intelligence. Bantam.
- Gurthrie, I. K., Eisenberg, N., Fabes, R. A., Murphy, B. C., Holmgren, R., Mazsk, P., & Suh, K. (1997). The relations of regulation and emotionality to children's situational empathy-related responding. *Motivation and Emotion*, 21(1), 87-108.
- Hoffman, M. L. (1977). Sex differences in empathy and related behaviors. *Psychological Bulletin*, 84(4), 712-722.
- Hoffman, M. L. (1988). Interaction of affect and cognition in empathy. In C. Izard, J. Kagan & R. B. Zajonc (Ed.), *Emotion, cognition, and behavior* (pp. 103- 131). Cambridge University Press.
- Hoffman, M. L. (1989). Empathic emotions and justice in society. *Social Justice Research*, 3(4), 283-311.
- Hoffman, M. L. (2001). Empathy and moral development: Implications for caring and justice. Cambridge University Press.
- Hogan, R. (1969). Development of an empathy scale. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 33(3), 307-316.
- Karasar, N. (2002). Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar, ilkeler, teknikler. Nobel
- Köksal Akyol A., & Aslan D. (2014). The development of Empathy Scale For Children (ESC). In Yasar, M., Ozgun O. & Galbraith J. (Eds), *Contemporary Perspectives and Research on Early Childhood Education* (pp.113-123). Newcastle: Cambridge Scholar Publishing.
- Küçükkaragöz, H., Akay, Y., & Canbulat, T. (2011). Bir grup ilköğretim öğrencisinin bazı psiko-sosyal değişkenlere göre empatik beceri düzeyleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 88-100.
- Mark, I. L. V. D., IJzendoorn, M. H. V., & Bakermans-Kranenburg, M. J. (2002). Development of empathy in girls during the second year of life: Associations with parenting, attachment, and temperament. *Social Development*, 11(4), 451-468.
- Miller, P. A., & De Haar, M. A. J. (1997). Emotional, cognitive, behavioral, and temperament, characteristics higher empathy child. *Motivation and Emotion*, 21(1), 109-125.
- Özer, G. (2016). Empati eğitim programının anaokulu çocuklarının empatik ve prososyal becerilerine etkisinin incelenmesi, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Panfile, T. M., & Laible, D. J. (2012). Attachment security and child's empathy: The mediating role of emotion regulation. *Merrill-Palmer Quarterly*, 58(1), 1-21.
- Poole, C., Miller, S. A., & Church, E. B. (2005). How Empathy Develops: Effective Responses to Children Help Set the Foundation for Empathy. *Early Childhood Today*, 20(2), 21-25.
- Saarni, C. (2000). The handbook of emotional intelligence: theory, development, assessment, and application at home, school, and in the workplace. Bar-On, R., & Parker, J. D. (Ed.), Emotional competence: A developmental perspective içinde (s. 68-91). Jossey-Bass.
- Strayer, J. (1987). Affective and cognitive perspectives on empathy. In N. Eisenberg & J. Strayer, Empathy and its development (pp. 218-244). Cambridge University Press
- Taner-Derman, M. (2013). Çocukların empati beceri düzeylerinin ailesel etmenlere göre belirlenmesi. *International Journal of Social Science*, 6(1), 1365-1382.
- Zahn-Waxler, C., & Radke-Yarrow, M. (1990). The origins of empathic concern. *Motivation and Emotion*, 14(2), 107-130.
- Zahn-Waxler, C., Friedman, S. L., & Cummings, E. M. (1983). Children's emotions and behaviors in response to infants' cries. *Child Development*, 1522-1528.
- Zahn-Waxler, C., Robinson, J. L., & Emde, R. N. (1992). The development of empathy in twins. *Developmental Psychology*, 28(6), 1038-1047.